

ازدواج موقت در حقوق موضوعه ایران

تالیف

مهدی رضائی زاده

کارشناس دادگستری در امور خانواده

مدرس دانشگاه

انتشارات قانون یار

۱۳۹۸

کتاب حاضر را تقدیم میکنم به اسوه حق
و عدالت علی (ع) و تمامی کسانی که برای عدالت
و گسترش حق قدمی و قلمی برداشتند و همچنین
تشکر ویژه دارم از مدیرعامل و موسس بنیاد
علمی حقوقی قانون یار جناب آقای دکتر بهنام
اسدی امیدوارم در پناه ایزد منان سربلند
و سرافراز باشند...

مهدی رضایی زاده

کارشناس دادگستری در امور خانواده

مدرس دانشگاه

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول

کلیات

فصل دوم

پیشینه، جایگاه و شرایط ازدواج موقت در

حقوق ایران

فصل سوم

احکام و آثار ازدواج موقت و تحولات ناشی از

اجرای قانون جدید حمایت از خانواده

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پیشگفتار

دین اسلام به عنوان یکی از کاملترین ادیان بشری ، همواره تمامی ابعاد زندگی انسان را مد نظر خود قرار داده است در این بین حفظ و بقای نسل انسان ، یکی از مواردی بوده که مد نظر پروردگار متعال قرار گرفته است و بر همین اساس ، در آئین اسلام ، یک قالب و چارچوب اساسی به جهت هدفمند نمودن گزینه جنسی تدوین گردیده است که بر اساس آن ، انسان به جهت حفظ بقاء و نسل و سپس در مرحله دوم کنترل و هدایت گزینه جنسی در مسیر صحیح ، ازدواج را مد نظر قرار داده به گونه ای که پیامبر عظیم الشان اسلام آن را سنت حسنه خویش نامید. اما با توجه به این که در پاره ای از مواقع

در برخی از افراد جامعه ، حضور زن دیگری در تکمیل نمودن اغنای جنسی فرد اثر گذار بوده و در این بین ، عدول و تخطی از قوانین اسلامی به هیچ عنوان پذیرفته نمی باشد، بحث وجود ازدواج موقت مطرح می گردد ، شاید زمینه سازی این نوع ازدواج بازگشت به دوران صدر اسلام است که تاجران و برخی افراد به جهت طول مسافت محل کارشان تا محل زندگی شان ، یا به جهت لشکر کشی قوای اسلام به بلاد دوردست ، وجود نهادی که بتواند علاوه بر شرعی بودن و پرهیز از هرگونه گناه و بی نظمی در جامعه اسلامی ، توانایی ارضای نیاز جنسی مسلمین را بنماید بسیار پر اهمیت به نظر می رسید ، کما اینکه در طول تاریخ پس از رحلت پیامبر

(ص) برخی از خلفای جهان اسلام حکم بر حرام بودن آن صادر کرده و مهمترین دلیل خویش را به جهت ورود سربازان به اروپا و اختلاط بین نژاد مسلمین عرب با غیر عرب می دانستند که البته مولی متقیان علی (ع) ، چنین فتاوی را مورد نکوهش و انتقاد قرار می داد. علی هذا امروزه به جهت گستردگی جوامع و پیچیدگی آن ، و لزوم ارتباط نزدیک بین آحاد جامعه، وجود چنین نهادی به جهت جلوگیری از فساد در جامعه در پاره ای از مواقع به عنوان یک داروی موقت شاید عملی مناسب به نظر برسد که اگر بخواهیم به نفس گفتار ائمه در اسلام بنگریم ، آنان ازدواج دائم را همواره بر ازدواج موقت ارجح تر دانسته و اهتمام آنان بر این بود که مسلمین در نهایت در صورتی که احساس آلوده شدن به گناه

را بنماید، به عنوان آخرین چاره و راهکار ازدواج موقت را پیشنهاد می نمودند . در کتاب حاضر ، با عنایت به وجود مشکلاتی از قبیل اینکه در حوزه ازدواج موقت و مباحث مربوط به آن کتب مستقل انگشت شمار می باشد کتب معروف فقهای شیعه که در زمینه ازدواج موقت اظهار نظر فرموده اند به فارسی ترجمه نشده و یا ترجمه فارسی آن نایاب است و از همه مهمتر بحث و تفسیر در خصیص نقاط ضعف و قوت قانون جدید حمایت از خانواده در سطح علمی کشور به صورت کتاب چاپ شده وجود ندارد. تمام تلاش محقق بر آن است که بحث ازدواج موقت را در حقوق ایران مورد بحث و بررسی قرار دهد تا بدین وسیله ضمن بررسی همه جانبه

آن ، مسیر بحث را به نقطه ای ختم نماید که قانون حمایت از خانواده در ایران در مورد آن سخن رانده و متاسفانه با وجود تمامی سفارشات اسلام و علمای دین به ازدواج موقت برای پیشگیری از فساد، هنوز جایگاه واقعی خود را در جامعه ایران و قوانین موضوعه نیافته و اختصاص یک بند در قانون حمایت از خانواده به ازدواج موقت خود بیانگر این حدیث مجمل می باشد. نهاد خانواده به اندازه ای اهمیت دارد که همواره کاتبان قانون وقتی وارد حوزه آن می شوند دست به عصا بوده و همه موارد و ابعاد آن را مد نظر قرار می دهند. زیرا پویایی و سلامت خانواده ، پویایی جامعه را به همراه خواهد داشت. ازدواج موقت یکی از نهادهایی حقوقی است که روح آن در قوانین مدنی از فقه اسلامی نشأت گرفته

است، و اگر بخواهیم به نفس عمل در این نهاد بنگریم ، آن را مانعی در افزایش فساد و پیشگیری از بسیاری وقایع تلخ در حوزه خانواده خواهیم دید اما با تاسف در مرحله اجرا به گونه ای با آن برخورد نموده ایم که علاوه بر دیدگاه منفی جامعه به زوج و زوجه در این نهاد ، عدم برخی حمایت ها و مشکلات پس از پایان مدت نکاح موقت ، موجبات ایجاد مشکلات ، و عدم استقبال از این نهاد را بوجود آورده است ، البته نکته قابل ذکر این است که این نگاه منفی در صورتی می توانسته بار مثبت به همراه داشته باشد که جامعه سوق به سوی ازدواج دائم داشته و اهداف خود را در راستای آن نهاد برنامه ریزی نمایند. اما متأسفانه به جهت عدم برخورداری

لازم سازه ازدواج موقت از یک اسلوب و چارچوب مناسب، برخی از طرفداران این طیف به رابطه های جنسی پنهانی روی آورده ، و در این میان قانونگذاران صرفا صورت مسئله را پاک نموده اند و حل مسئله همچنان در وادی فساد و تباهی غوطه ور است. توجه به موارد فوق خود گویای منظور اصلی محقق در این زمینه می تواند باشد ، زیرا فقه اسلامی نیز برخی کاستی ها را در قوانین خود نسبت به ازدواج موقت ملاحظه می نماید ، به عنوان نمونه دیدگاه جامعه به زن صیغه ای به عنوان یک ابزار به جهت ارضای جنسی مردان ، به عنوان یک ابزار و وسیله ، که هیچ گونه حمایتی نیز در مرحله اول از او نخواهد شد ، مشکلی است که متاسفانه علمای فقه نتوانسته اند با کنکاش در این خصوص ، آن را حل و

فصل نمایند در صورتی که در سایر حوزه های
فقهی هم چون معاملات، خمس ، زکات ، و....
همواره بحث های جدیدی انجام پذیرفته و افق
های روشن تری ارائه می گردد. بنابراین مسئله
ای که مطرح می گردد این است که قوانین
حقوقی ایران تا چه اندازه توانسته اند از فقه
اسلامی بهره ببرند؟ و بررسی نقاط ضعف قانون
حمایت از خانواده که بر اساس نام آن ، وظیفه و
حمایت از خانواده اصلی ترین هدف آن است ،
که نتوانسته نهادی به مهمی نکاح موقت را جز در
ماده ۲۲ در سایر مواد مورد بحث قرار دهد؟
اهتمام محقق بر آن است که با مطالعات انجام
شده پاسخی مناسب در این زمینه ارائه دهد.

سوالات مطروحه در این اثر علمی

۱) جایگاه ازدواج موقت در حقوق ایران به ویژه
موضع قانون‌گذار در قانون حمایت از خانواده
در این خصوص چیست؟

۲) پیامدهای ناشی از ازدواج موقت در حقوق
ایران چه می باشد.

فرضیه های مطروحه مولف

۱- در فقه امامیه ازدواج موقت مشروع می
باشد و قانونگذار ایرانی که به پیروی از فقه ،
قوانین را وضع نموده از این رو به این نهاد نیز
رسمیت بخشیده است و در چارچوب قانونی
خواستار حمایت از ازدواج موقت شده است.

۲- اهتمام قانونگذار ایرانی در قانون حمایت از
خانواده مصوب ۹۱ بر آن است که به تدوین
قوانینی پردازد که به تمامی ابعاد ازدواج موقت

پرداخته شود و حقوق زوجین در ازدواج موقت
حفظ گردد.

فصل اول

کلیات

مبحث اول : مفاهیم و تقسیمات

اصولا غریزه جنسی ، غریزه ای ایست نیرومند و ریشه دار که در نهاد هر انسانی قرار داده شده و بدیهی است که وجود این غریزه تنها برای لذت بردن و تمتع نیست، بلکه اثر وجودی این غریزه روی نظام حکیمانه الهی و برای تولید نسل و بقای نوع بشر است.

آنچه که مورد دقت و توجه است اینکه از چه راهی باید این غریزه را اشباع کرد؟ با توجه به اینکه این غریزه هم اعتدال یابد و هم تمتع از آن حاصل شود، آن هم به گونه ای که به شرافت و شخصیت انسانی لطمه و زیانی وارد نیآورد، و این

تمایل غریزی را در یک راه و روش صحیح هدایت نماید.

لذا به نظر می رسد تنها راهی که بتواند جوابگوی تمام خواسته های جنسی باشد، ازدواج شرعی و قانونی و اختیار کردن همسر است یعنی ازدواج شرعی و قانونی می تواند به تمام خواسته های نسبی مرد و زن پاسخ مثبت بدهد و روح پر التهاب جوان و کلیه کسانی که دارای شرایط امر ازدواج هستند را کاملا معتدل و آرام سازد. و به عبارت دیگر ازدواج ضامن یک زندگی پر از آرامش در بحرانی ترین سنین عمر است و به لحاظ همین زمینه است که در منابع اسلامی به ترغیب ازدواج بسیار سفارش شده است.

با توجه به شناخت اسلام از انسان ، در زمینه ازدواج نیز خداوند متعال منطقی ترین گزینه ها را برای انسان انتخاب نموده که عبارتند از :

۱- ازدواج دائم

۲- ازدواج موقت^۱

اما در کتب فقهای پیشین، نکاح به ۳ قسم تقسیم شده است:^۲ ۱. نکاح دائم؛ ۲. نکاح منقطع یا موقت (متعّه)؛ ۳. ملک یمین. که قرآن به دو قسم آن اشاره دارد: «وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ...»^۳ (و همانهايند که عورت خود را از

---

^۱ - عیسی حسینی، ازدواج موقت آری یا نه ؟ ، قم انتشارات وثوق ،

۱۳۸۶، ص ۱۲

^۲ - علی اصغر مروارید ، سلسله الینابیع الفقهیه ، ج ۱۸ ، بیروت موسسه

الدار اسلامیه ، ۱۹۹۳، ص ۳۲

^۳ - سوره مومنون ، آیه ۲۳-۶

حرام و نامحرم حفظ می کنند (۵) مگر از همسران و یا کنیزان خود که در مباشرت با این زنان ملامتی ندارند (۶)) نکاح دائم و موقت، در بسیاری از احکام مشترکند؛ بدین سبب به زن و مرد در متعه نیز زوج و زوجه می گویند.

از طرفی ملک یمین به دو گونه ترسیم می شود: گاه انسان مالک عین کنیز است. در این صورت، آمیزش مالک با کنیز جایز است، مگر آن که به ازدواج شخص دیگری درآمده باشد و گاه، انسان مالک منفعت کنیز است، در صورتی که مالک، آن را به شخص دیگری مباح کند که در اصطلاح به آن تحلیل گویند و هر دو فرض مذکور، در ملک یمین قرار دارد. اغلب، تحلیل

را تملیک منفعت دانسته‌اند؛ ولی برخی، آن را نیز نوعی از عقد به‌شمار آورده‌اند.^۴

گفتار اول: مفهوم نکاح

نکاح مصدر نکح ینکح بر وزن ضرب یضرب می‌باشد و در لغت به معنی وطی است و به عقد هم نکاح گویند معنی شرعی آن حقیقت در وطی است و مجاز در عقد.

در قرآن نکاح به معنی عقد است و از این معنی چنین استنباط می‌شود که نکاح از برای عقد یک حقیقت شرعی است و نکاح به معنی وطی یک حقیقت لغوی است.^۵

---

^۴ - مروارید، منبع پیشین ج ۱۹، ص ۵۴۰

^۵ - محسن شفائی، متعه و آثار حقوقی و اجتماعی آن، تهران نشر

شفائی، ۱۳۶۲، ص ۶۱.

راغب اصفهانی در مفردات گفته که اصل نکاح از برای عقد است و از برای جماع استعاره آورده شده است.

یک قول دیگر اینست که انتفاع زوج است از بضع زوجه^۶ و مهر عوض بضع است به نظر برخی نویسندگان اختلاف در حقیقت نکاح است که آیا عبارت است از عقد چنانکه مشهور است یا از وطی چنانکه گفته شد.^۷

بند اول : مفهوم نکاح در فقه

در فقه نکاح بنابر آنچه معمول حقوق دانان است تعریف نشده و در کتب فقهی از جهت

---

^۶ - محمد باقر محقق، حقوق زوجین، تهران انتشارات مهر، ۱۳۸۲، ص ۲۲.

^۷ - محمود شهابی، ادوار فقه، ج ۲، تهران انتشارات نور، ۱۳۸۴، ص ۱۶۳.

معنای لغوی بحث مفصل و فراوان شده است و در روایات کثیره استعمال آن در عقد، عقد زناشویی اراده گردیده است.

یکی از اندیشمندان^۱ می گوید: نکاح به معنای وطی و دخول، شامل وطی به نکاح دائم و منقطع، و وطی به شبهه، و وطی به ملک یمین و به تحلیل مولی غیر خود را قبل و دُبراً و وطی به زنا نسبت به نسوان می باشد و از برای هر یک از این اقسام حکمی است که در خلال باب نکاح و کتاب حدود ذکر خواهد شد. و درباره اینکه: نکاح مستحب مؤکد، گاهی واجب، حرام، مکروه، مباح است و جنبه عبادت دارد یا حقیقه از عقود غیر عبادی می باشد. سخن بسیار رفته است و به

---

^۱ - زین العابدین ذوالمجدین، شرح تبصره علامه حلی، ج ۲،

لزوم ایجاب و قبول لفظی تاکید گردید و محل شک و تردید نیست که مطالعات در این عقد کافی نیست. لفظ ایجاب و قبول در تحقق عقد لازم و شرط است. عدول از این دو لفظ ایجاب و قبول به غیر عربی جایز نیست. که در این زمینه علماء نظریات متفاوتی دارند از جمله : در صورت توانایی حتما ایجاب و قبول باید به عربی اجرا شود . و یا اینکه معتقدند : به هر لغتی انشاء نکاح و قبول شود حتی به اشاره فقهی باشد کفایت می نماید و اکتفا به ترجمه و اشاره اختصاص به صورت عجز از عربی و عجز از نطق که مشهور در این صورت قائل به کفایت شده اند، ندارد و وجه اکتفا هر یک صدق نکاح است بر نکاح منشاء به این الفاظ مورد بحث ، مثل

صدق آن بر نکاح منشاء به صیغه های مخصوصه نامبرده در فوق و بعد از صدق نکاح ادله صحت نکاح از کتاب و سنت بلکه (اوفو بالعقود) که شامل آن می باشد مثل بیع و سایر عقود^۹

بند دوم : مفهوم نکاح در حقوق موضوعه

در قانون مدنی نکاح یا از ازدواج تعریف نشده است . در کتب فقه امامیه معنی لغوی نزدیکی کردن و عقد زناشویی آبستن آمده است و بین اینکه کدام یک از دو معنی نزدیکی کردن و عقد زناشویی حقیقی یا مجازی می باشد بین فقها اختلاف است.

در قانون مدنی با توجه به قرائن لفظ عقد نکاح به معنی ازدواج و زناشویی آمده است . مواد

---

^۹ - علی حائری ، ازدواج موقت در حقوق ایران ، تهران انتشارات

۱۰۴۴ و ۱۰۶۲ و ۱۱۱۹ ق.م به خصوص آنجا که می گوید : طرفین عقد ازدواج می توانند هر شرطی که مخالف با مقتضای عقد مزبور نباشد در ضمن عقد ازدواج یا عقد دیگر بنمایند. موید این نظریه است که عقد به معنی زناشویی هم در قوانین آمده است. ماده ۴ قانون ازدواج مصوب مرداد ماه ۱۳۱۰ می گوید : (در صورتی که شوهر سوء رفتاری نماید که زندگی زناشویی را بر زن غیر قابل تحمل نماید زن می تواند با اثبات در محکمه و صدور حکم قطعی ، خود را به طلاق بائن مطلقه نماید. و همچنین با دقت در ماده ۱ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۲ این گفته به مقصود نزدیک تر است که نکاح به عقد زناشویی معنی و تعبیر گردد.

در معنی نکاح به عقد ازدواج باید دانست که :
ازدواج از باب افعال است در اصل از ت و اج
بوده بر طبق قواعد زبان عربی (ت) به (د) تبدیل
شده و ازدواج گردید و به معنی اختیار زوج و
قبول زوجیت است از ناحیه زن. حقوقین در
تعریف نکاح می گویند نکاح عبارت از رابطه
حقوقی است که به وسیله عقد بین مرد و زن
حاصل می شود. (برای زندگی مشترک بر طبق
مقررات معین) و به آنها حق می دهد که از
یکدیگر تمتع جنسی ببرند. (این تعریف که
تشکیل خانواده را به رابطه حقوقی بین زن و مرد
بیان کرده است تعریف نکاح دائم در قوانین
کشورهای دیگر می باشد ، و شامل نکاح منقطع
نمی شود که در حقوق مدنی ایران است.

همچنین حلیت ملک یمین و تحلیل که در فقه است در قلمرو این تعریف قرار ندارد.

در تعریف نکاح گفته اند که ازدواج رابطه حقوقی بین زن و مرد است که از نظر حقوق داخلی قابل ایراد است. رابطه حقوقی عبارت است از یک رابطه ای که آثار حقوقی داشته باشد. اگر کسی وعده ای می گذارد که در ساعت ۴ بعد از ظهر روز شنبه اول دی ماه در کتابخانه ملی خیابان سی تیر شما را ملاقات کند ولی در ساعت مقرر حاضر نشود، باید گفت که بوسیله این وعده یک رابطه حقوقی ایجاد نشده است که چرا آن شخص نیامده است.

رابطه حقوقی اینست که یک نفر تعهد می کند، در مقابل شخص دیگر.

در رابطه حقوقی خریدار خودش را ملزم می کند در مقابل فروشنده و تعهد می کند ثمن معامله را بدهد و فروشنده هم تعهد می کند که مبیع را تحویل بدهد.

موضوع الزام سه چیز است : عملی را انجام بدهد - عملی را انجام ندهد - در مقابل تعهد یک چیزی را متعهد به طلبکار بدهد.

آن قسمت از اعمالی که قانون گذار برای آن رابطه حقوقی قرار می دهد آن را اعمال حقوقی می گویند . که ممکن است اگر عملی انجام شود که رابطه حقوقی یا ایجاد بنماید آن را عمل حقوقی گویند که ممکن است دو یا چند طرفه (عقد) باشد. یا یک طرفه که در حقوق مدنی و حقوق اسلام ایقاع گویند. که به وسیله الفاظ انجام می شود. ولی همه اعمال حقوقی یک طرفه ایقاع

نیست مانند حق شفعه ، حق تصرف یا رجوع که حکم است نه حق قابل اسقاط. و اشخاص در قرارداد نمی توانند برای خود حق رجوع بشناسند. رجوع حکمی است که آثار حقوقی قبلی را ا بین می برد. در عقد رجوع به وضع حقوقی سابق نیست - اما فسخ هست آن هم بر طبق شرایط حقوقی و احکام شرعی.^{۱۰}

بنابراین عقد ازدواج یک عقدی نیست که بتوان بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی رابطه حقوقی ایجاد کرد. این عقد بر خلاف عقود دیگر تحت کنترل مذاهب و دولت است و دولت هم می خواهد ازدواج تحت کنترل مذاهب باشد بدین جهت پیوند زن و مرد را بدون انجام تشریفات

---

^{۱۰} - منبع پیشین، ص ۶۳

مذهبی قانونی نمی شناسد، روی همین اصل است که در قانون مدنی برای تمام مذاهب در خصوص عقد ازدواج یک وضع حقوقی یکنواخت قائل شده و همه مذاهب ملزم هستند که عقد ازدواج را در دفتر رسمی ازدواج ثبت نمایند.

باید دانست که ازدواج یک نوع عقد است و این عقد هدفی دارد که هدف آن با سایر امور متفاوت است. هدف ازدواج اتحاد زندگی زن و مرد می باشد، این اتحاد هدف اولیه و هدف نهائی تشکیل خانواده است که از اجتماع آنها جامعه به وجود می آید.

در تعریف دیگر نکاح گفته اند: عبارت است از عقدی که به وسیله آن وضعیت حقوقی

مخصوصی بین زوجین (رابطه زوجیت) به وجود می آید.

وضع حقوقی عبارت از وضعی است که قانونگذار آن را معتبر شناخته و به شخص تحمیل کرده است وقتی کسی که ازدواج می نماید با این عمل قضائی وضع حقوقی جدیدی به وجود می آید شخص با ازدواج کردن از حالت مجرد خارج می شود و به حالت تاهل در می آید پرداخت نفقه به او تحمل می شود و سایر تکالیف زناشویی را عهده دار می گردد.

اگر بخواهیم احوال شخص را از نظر حقوقی مطالعه کنیم باید بدانیم که همه تکالیف در مجموع حقوق قرار ندارد بلکه یک مجموعه ای از وضع حقوقی و قانونی است که قانونگذار آن

را معتبر دانسته است و تغییر آن هم به وسیله قانونگذار معین شده است. مانند طلاق که حقوق و تکالیف ناشی از حالت ازدواج را تغییر می دهد یا از بین می برد.

به نظر می رسد که در تعریف نکاح عقد ازدواج دائم می توان گفت که نکاح عبارت است از پیوند زناشویی مرد و زن برای زندگی و تشکیل خانواده در چارچوب قوانین مذهبی و مقررات موضوعه که این پیوند را تنظیم می نماید.^{۱۱}

گفتار دوم: انواع نکاح

مساله ازدواج و زناشویی از مسائلی است که در عالم جانداران اعم از گیاهان و جانوران وجود دارد و هر کدام آگاهانه یا ناخودآگاه بدان تن در

---

^{۱۱} - منبع پیشین، ص ۶۴

داده و برای بقاء نسل و تولید و تکثیر نوع ، به گونه ای اقدام کرده و یا هدایت و رهبری می شوند.

مساله ازدواج انسان ها را می توان از زمان خلقت حضرت آدم و حوا و ازدواج بین آن دو دانست که بعدها در با ازدواج فرزندان آنها ، نسل کثرت یافت.^{۱۲} در واقع امر ازدواج و پیوند زناشویی از ابتدای خلقت انسان برقرار گردید با این تفاوت که هر قوم و قبیله ای با توجه به آداب و رسوم و باورهای دینی و اعتقادی خود آن را برگزار می کرده است.

---

^{۱۲} - علی قائمی ، تشکیل خانواده در اسلام ، چاپ سوم ، تهران

اهمیت ازدواج از نظر اسلام را می توان با استفاده از آیات قرآن کریم درک نمود آنجا که باری تعالی می فرماید :

«و البته باید مردان بی زن و زنان بی شوهر و کنیزان و بندگان خود را نکاح خود در آورید اگر مرد و زنی فقیرند خدا به لطف خود آنها را غنی و بی نیاز خواهد فرمود، که خدا به احوال بندگان آگاه و رحمتش وسیع است.»^{۱۳}

با توجه به اهمیت موضوع ازدواج در اسلام ، اقسام آن به دو صورت تعیین گردیده است :

الف) نکاح دائم

ب) نکاح منقطع

بند اول: نکاح دائم

همان طوری که در خصوص تعریف نکاح اذعان شد، نکاح رابطه‌ای است زناشویی که ما بین دو جنس مخالف زن و شوهر منعقد می‌گردد و در این نکاح که به صورت دائمی و ابدی می‌باشد هر دو نفر زن و شوهر از یکدیگر ارث می‌برند و تمامی احکام ازدواج در این خصوص همانند نفقه، عدّه، ارث، مهریه جاری می‌گردد. از مهمترین اهداف ازدواج دائم را می‌توان تشکیل خانواده، تولید نسل و ارضاء غریزه جنسی دانست. بزرگان دین اسلام روایات زیادی در فوائد ازدواج دائم برای آیندگان ذکر نموده اند که مهمترین آنها عبارتند از:

امام باقر(ع) از قول پیامبر اکرم فرمودند: بنایی
در اسلام بنا نشده که در نزد خدای عزوجل
محبوبتر از ازدواج نمودن باشد^{۱۴}

پیامبر اکرم (ص) فرموده است: پست ترین
مُرده های شما عَزَبَها هستند.^{۱۵}

از پیامبر اسلام (ص) نقل است که فرمودند:
رهبانیت در اسلام نیست ، زن بگیرد ، من به
فزونی عدد شما بر ملت های دیگر مباحات می
کنم.^{۱۶}

بند دوم: نکاح منقطع یا موقت یا متعه

---

^{۱۴} - امام خمینی (ره) ، تحریر الوسیله ، انتشارات حفظ و نشر آثار امام
، تهران ، ۱۳۸۲ ، ص ۴۲۱

^{۱۵} - حسین مظاهری ، اخلاق در خانواده ، ج ۱ ، تهران انتشارات ملل
اسلامی ، ص ۲۱

^{۱۶} - علی مشکینی ، ازدواج در اسلام ، قم، انتشارات الهادی،

در برخی از کتب فقهی آمده است : (حلیت
زنان با چهار چیز می شود : نکاح دائم و منقطع ،
ملک یمین و تحلیل)^{۱۷} علامه در تبصره و محقق
در شرایع گفته اند : نکاح بر سه قسم است : دائم
، منقطع ، ملک یمین .

در تحریر الوسیله نکاح را به دو قسم دانسته و
نوشته است : النکاح قسمین : دائم و منقطع و کل
منهما یحتاج الی عقد مشتمل علی ایجاب و قبول
و....)^{۱۸}

در قانون مدنی ایران در ماده ۱۰۷۵ صراحتاً
نکاح موقت را چنین تعریف می نماید :

---

^{۱۷} - علی قزوینی زنجانی ، صیغ العقود (الایقاعات) ، چاپ اسماعیلیان

، ۱۳۷۸ ، ص ۴۴

^{۱۸} - امام خمینی (ره) ، همان منبع ، ص ۴۳۸

"نکاح وقتی منقطع است که برای مدت معینی
واقع شده باشد"

پس لذا چنین می توان اذعان نمود که نکاح
موقت عقدی است که برای مدت معینی با تعیین
مهریه ای مشخص بین زوجین مقرر می گردد.

اینگونه ازدواج که از زمان پیغمبر اسلام (ص)
به وجود آمده خود بیا نگر تحولی عظیم در
زندگی انسانها در این جهان می باشد و در تمامی
ادوار بعد از پیغمبر هم از این سنت حسنه استفاده
می گردیده که تنها در زمان حکومت خلیفه دوم
عمر مورد نهی و سرزنش وی قرار گرفته که
آنها تنها به دلیل مصالح سیاسی و اجتماعی
خلافت وی بوده است^{۱۹}

---

^{۱۹} - مشکینی، منبع پیشین

با توجه به تعاریفی که از نکاح موقت و نکاح دائم گردید مشخص شد که تعریف حقوقی از معنی لغوی نکاح منقطع فراتر نرفته است . این نکاح را از این جهت موقت و منقطع می گویند که مدت در این نکاح رکن است و از نظر اینکه مقصود و منظور بهرمنند شدن مرد از زن است ، آن را متعه نامند که به معنی تمتع و برخورداری از زن برای مدت معین است و از این جهت آنرا نکاح موجل هم می گویند .

مبحث دوم : مبانی و تاریخچه ازدواج

موقت

یکی از عمده ترین رخدادهای عصر حاضر که روز به روز توجه اندیشمندان جوامع بشری را، بیشتر به خود معطوف می دارد و به رغم گستره

تبلیغات مسموم و همه جانبه دنیای کفر و استکبار
و تلاش پیوسته آنان نسبت به دین زادی همواره
رو به توسعه است، جامعیت و نظام مندی و تفکر
سیستمی در قوانین اسلام می باشد.

از این رو بداهت و ضرورت خطاب‌های عام
قرآن کریم چون «یا ایها الناس» و «یا بنی آدم» و
«هذا بصائر للناس» و «هدی للناس و بینات من
الهدی و الفرقان» در هیچ عصری به اندازه امروز
برای بشر ملموس نبوده است. در محوریت
موضوع بحث «ازدواج موقت» هم، نه از باب
قیاس و استقراء، بلکه از جهت برهانی بودن
احکام شرعی، ارزیابی دقیق نصوص روایی،
استدلالات جامع و فرانگرائمه معصومین، توجه
دقیق از سوی ایشان به ابعاد مختلف موضوع،

توجه و دقت لازم در جامعیت بیان این موضوع
را می‌طلبد.

خصوصاً اینکه سیره بزرگان دین و ائمه
معصومین در بیان احکام، و موضوع مورد نظر ما
بسیار کامل و حامل ظرایف و لطایفی است که
گویای توجه همه جانبه این بزرگواران در تبیین
این موضوع می‌باشد.

اینجاست که به رغم تأکید بر اباحه و یا
استحباب آن از جهت پایداری سنت و مقابله با
بدعت، هر کجا بوی سوء استفاده و یا خروج از
موضع اعتدال و ضرورت آمده، قاطعانه ایستاده
اند و به پیشگیری از ابزاری شدن حکم خدا اقدام
و یا در صدد نفی یا افراط و تفریط برآمده‌اند. و

در راستای بیان حکم فردی، حکمتهای اجتماعی
آن را هم تبیین نموده اند .

باید توجه داشت که اساس قوانین اسلامی چون
بر پایه اعتدال و پاسخگویی منطقی و معقول به
نیاز بشر است، لذا از طرفی با رهبانیت و سرکوبی
غرایز به شدت مقابله می نماید و از سوی دیگر
نفی ذواقیت و هوسرانی می کند. و ابزاری
ساختن قوانین دینی را در جهت توجیه امیال
نفسانی به هیچ وجه اجازه نمی دهد و حکم متین
«متعّه» درست در راستای برقراری این توازن و
میانه گزینی است .

از همین جااست که در متون روایی معتبر شیعه
چون «کافی»، «وسایل»، «مستدرک الوسایل» و ..
در کنار ابوابی چون اباحه متعه و استحباب آن،
که بر مبنای مقابله صریح شیعه با بدعت و جعل

حرمت از سوی خلیفه دوم و تأکید بر سنت نبوی (ص) بر آمده، در ابوابی دیگر تمام شرایط لازم را برای تحقق این حکم، بیان می نماید و مؤمنین را به ملاحظاتی دقیق در بکار گیری آن هشدار می دهد، در این متون به عناصری از قبیل: درک دقیق موقعیت زمانی و مکانی، حفظ آبروی زنان و دختران مؤمنه، ممانعت از ترویج مفسده اجتماعی در لوای سوء استفاده از آن، حفظ منزلت و جایگاه خانواده، تأکید بر ازدواج دائم برای جوان، ملاحظه جایگاه خانواده زن و رعایت عفاف و عدم ابتدال و به مواردی از این قبیل دقیقاً توجه و اخطار می دهد .

بر این اساس مبانی وجودی ازدواج موقت را می توان بر این اصل استوار دانست که در وهله

اول به عنوان ابزاری به جهت حفظ و سلامت خانواده محسوب گردد و عاملی بازدارنده در جلوگیری از اشاعه فحشا و فساد محسوب گردد ضمن آنکه اگر به اهداف و نیات واقعی، ازدواج موقت عمل گردد، مطمئناً بهترین عامل در جلوگیری از بروز انحرافات اجتماعی و جنسی در جامعه محسوب می گردد.

لذا در مبحث حاضر اهتمام بر آن است که نگاهی علمی به یکی دیگر از ابعاد ازدواج موقت، از جهت فلسفه و مبانی و پیشینه آن پردازیم.

گفتار اول : فلسفه ازدواج موقت

مسأله ازدواج موقت از نظر تئوریک کاملاً پذیرفته شده، و نه تنها در اسلام بلکه برخی از متفکران بزرگ غربی، مانند راسل نیز یکی از راه‌های حل مشکل ازدواج دائمی دیررس در

دنیای کنونی را، پناه بردن به ازدواج موقت می‌دانند. از نظر عملی نیز در نظام جمهوری اسلامی این مسأله مقبول افتاده، لیکن دید اجتماعی در این رابطه مشتمل بر نوعی خطاست. به عبارت دیگر متعه نیز نوعی ازدواج است، بنابراین هر فرد واجد شرایط، می‌تواند از شخصی که او نیز شرایط ازدواج موقت را دارا است خواستگاری کند و برای مدتی موقت مانند چند ساله دوران تحصیل، با وی ازدواج نماید. آنچه در این جا مشکل ایجاد نموده آن است که غالب افراد، ازدواج موقت را با کامیابی آنی اشتباه گرفته‌اند و همین مسأله سبب شده که این موضوع نتواند در جامعه ما جایگاه حقیقی خود را باز یابد.

همچنین تبلیغات سوئی که بیش از یک قرن در جامعه توسط غربگرایان انجام شده تأثیر نهاده و در ضمیر مردم رخنه کرده است. به گونه‌ای که گاه روابط نا مشروع با تسامح نگریسته می‌شود ولی به ازدواج موقت با دیدگاه دیگری برخورد می‌شود. برای حل این مشکلات می‌بایستی تلاش فرهنگی و اجتماعی به صورت گسترده صورت پذیرد تا این جوانان از آسیب شیاطین مصون بماند.

بند اول : مبانی عام ازدواج موقت

در میان همه انواع و اقسام پیوندهایی که آدمیزادگان را به یکدیگر متصل یا نزدیک می‌کند، پیوند زناشویی، از همه مقدس‌تر و به یک معنا، ضروری‌تر است. آن چنان که به نظر

می‌رسد نسبت به این مسئله‌ی مبنایی اختلاف نظری وجود نداشته باشد. بدین روست که خداوند متعال نیز، مؤمنان را به همسرگیری می‌خواند و بهانه فقر را در پیگشاه چنین ضرورتی گردن می‌زند:

«و انکحو الأيامی منکم والصالحین من عبادکم و امائکم ان یکونوا فقراء ینهم الله من فضله و الله واسع علیم»

«مردان و زنان بی همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکار را، اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز می‌سازد، خداوند گشایش دهنده و آگاه است»^{۲۰}

می‌توان اینگونه مطرح نمود که ازدواج در زندگی انسان قاعده است و خلاف آن استثناء و کمتر کسی است که استثناء را بر قاعده ترجیح دهد مگر آنکه ضرورتی، او را به این کا وا دارد.

باید گفت ازدواج موقت نیز همیشه و اکنون از ضرورت‌های اجتماع سالم و پویانده مطرح می‌شده است هر چند که در این بین با انواع موانع و مخالفات‌های تاریخی و اجتماعی از نوع سیاسی گرفته تا فمینیسمی مواجه بوده است.

مذاهب اسلامی به استناد قرآن کریم، سنت نبوی (ص) و اقوال صحابه و تابعین در مشروعیت این ازدواج در عصر پیامبر (ص) تردید نکرده‌اند و تنها آنچه محل اختلاف است استمرار یا نسخ این حکم الهی است.

البته دلایل فراوان مبنی بر مخالفت عمر بن خطاب در عصر خلافتش با این حکم الهی وجود دارد که مورد استناد عالمان اهل سنت نیز می‌باشد.

اما آن چنان که می‌دانیم شیعه در حلیت ازدواج موقت تردیدی ندارد. اسلام با فراخواندن مردم به ازدواج دائم، آن را پایه زندگی انسان و به عنوان امری ضروری و غذای روحی تمامی انسانها تلقی کرده است. اما با این حال، گاه شرایط خاصی در زندگی انسان روی می‌دهد که قادر نیست از این راه عمومی (یعنی ازدواج دائم) به مقصد برسد. این جاست که شریعت اسلامی بایستی برای چنین شرایطی تدبیری اندیشیده باشد. برخی از اندیشمندان در مواجهه با نیازهای جسمی انسان و

در جایگاه ازدواج موقت ۳ راه حل را پیش روی
انسان می‌داند

۱. فرو نشانیدن آتش شهوت

۲. پناه بردن به فاحشه‌خانه‌ها

۳. ازدواج موقت، با شروطی که اسلام وضع
کرده است.

اما راه حل اول، به جز برای معصومین و برخ
دیگر به تناسب نزدیکیشان به آنها، و به طور
عادی برای همگان ممکن نیست.

راه حل دوم هم علاوه بر این که موجب
نابودی کرامت انسانی است، باعث شیوع فساد و
بیماریها و تداخل نسبتهای فامیلی می‌شود.

بر این اساس ایشان نتیجه می‌گیرند که ازدواج
موقت یکی از زیباترین سنت‌های اسلامی است

که به منظور حفظ کرامت انسانی تشریح شده است.

اما به هر حال نباید از این نکته غافل شد که با وجود قوی بودن بعد خصوصی ازدواج موقت و ارتباط نزدیک آن با حریم شخصی افراد، از آغاز اسلام این مسئله ابعاد سیاسی نیز به دنبال داشت، به گونه‌ای که دستگاه سیاسی و نظام خلافت اسلامی نسبت به آن موضع گرفت، به دنبال آن، گفتگو از جنبه‌ی سیاسی فراتر رفت و پذیرش یا انکار و مخالفت با آن، از شعارهای اعتقادی محسوب شد و نشانه‌ی نگرش فکری- مذهبی فرقه‌ها و نحله‌های مختلف اسلامی قرار گرفت.